

ความเชื่อบางประการของโนรา

ฉัตรชัย สุกระกาญจน์

โนราเป็นศิลปะการรำพ้องของชาวบ้านภาคใต้ ที่สืบเนื่องมาแต่อดีตนานนับร้อยปี เป็นศิลปะที่รู้จักกันกว้างขวางทั่วทั้งภาค โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือบริเวณภาคใต้ตอนบนและภาคใต้ตอนกลาง อันได้แก่จังหวัดชุมพร ระนอง สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง ตรัง และสงขลา

ศิลปะการรำพ้องประเภทนี้ในชั้นเดิมเข้าใจจะเป็นการรำในพิธีกรรมทางศาสนาของชาวภาคใต้เป็นสำคัญ แต่มาในชั้นหลังค่อยเปลี่ยนแปลงวัตถุประสงค์การรำพ้อง มาเป็นการรำเพื่อความบันเทิงแก่ชุมชน จนกลายเป็นมหรสพพื้นบ้านที่ใคร ๆ ต่างก็รู้จักความคู่ไปกับหนังตะลุงอันเป็นศิลปะการเล่นเงาอย่างหนึ่งในภาคใต้

ด้วยเหตุที่เป็นศิลปะที่ใช้ประกอบพิธีกรรม ดังนั้นจึงย่อมหนีไม่พ้นที่จะต้องผูกพันอยู่กับความเชื่อบางประการ ความเชื่อที่ปรากฏในการรำหรือเล่นโนรามีอยู่หลายอย่าง นับตั้งแต่เริ่มแต่งตัวเพื่อรำ ไปจนกระทั่งถึงรำเสร็จ ความเชื่อเหล่านี้บางทีก็มีเหตุผลอันควรแก่การรับฟัง แต่บางอย่างก็เป็นความเชื่อที่มีเหตุผลน้อย หรืออยู่ข้างจะเข้าลักษณะว่าตามกันมาเสียมากกว่า อย่างไรก็ตามที่ความเชื่อเหล่านี้จะสูญหายไปพร้อมกับศิลปะประเภทนี้ ผู้เขียนก็ใคร่เสนอข้อมูลอันเกี่ยวเนื่องกับความเชื่อมาเสนอ เพื่อผู้สนใจจะได้ศึกษาวิเคราะห์กันในโอกาสต่อไปได้ตามสมควร

ความเชื่อบางประการของโนราทำที่ประมวลได้มีดังนี้

๑. ความเชื่อเรื่องครุหมอ

โนราห์เหมือนศิลปินอื่น ๆ ในประเทศไทย ที่จะต้องมีครูเป็นผู้สอนหรือประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ เมื่อเป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ ก็ควรจะมีการรำลึกหรือกล่าวถึงบุญคุณของครูในลักษณะเทีทพูน และนับถือบูชา ประกอบกับโนราเป็นการละเล่นหรือการรำฟ้อนที่ใช้ประกอบพิธีกรรมมาก่อน และมีความผูกพันอยู่กับไสยศาสตร์อยู่มาก ศิลปินโนราจึงเรียกครูของตนว่า “ครุหมอ”

ศิลปินโนราของบักซ์ได้มีความเชื่อกันว่า ครุหมอโนรามีความศักดิ์สิทธิ์ จะออกแสดงครั้งใด หรือกระทำการพิธีกรรมใดซึ่งเกี่ยวข้องกับการรำฟ้อนโนรา ก็จะต้องระลึกและบูชาครุหมอทุกครั้ง เมื่อถึงวาระที่จะต้องบวงสรวงหรือบูชาครุหมอ ก็จะต้องรับทำตามสัญญาไม่ว่าจะเป็นพิธีอย่างใหญ่หรืออย่างย่อ จะต้องทำให้ได้ หากเพิกเฉยหรือหลงลืม ก็อาจจะบังเกิดปรากฏการณ์บางอย่าง เช่นการเจ็บไข้ได้ป่วยแก่ตัวศิลปินโนราหรือครอบครัว ตลอดจนบริษัทบริวารก็เป็นได้

ครุหมอโนรานอกจากจะถือกันว่าเป็นบรมครูผู้มีบุญคุณต่อศิลปินโนราคนนั้น ๆ หรือคณะนั้น ๆ แล้ว ยังเชื่อกันว่าเป็นผู้คุ้มครองคุณไสยให้แก่ศิลปินโนราได้อีกด้วย ที่มองเห็นได้ชัดก็คือในการประชันโนราในสมัยก่อน นอกจากจะแพ้ชนะกันในลีลาการรำและร้องแล้ว ยังอาจจะแพ้ชนะกันได้ด้วยคุณไสยอีกด้วย และบุคคลที่อยู่เบื้องหลังชัยชนะทางคุณไสยที่วั้น ก็คือครุหมอโนรานั่นเอง เรื่องครุหมอโนราับไสยศาสตร์นี้เป็นที่รู้จักกันกว้างขวางในหมู่ชาวภาคใต้ที่สนใจศิลปประเพณี จนถึงกับกล่าวกันติดปากว่า “โนราดีต้องมีครุหมอดี” ในบรรดาโนรารุ่นเก่าที่จัดว่ามีครุหมอดี หากใครจับได้ยากในภาคใต้ เห็นจะไม่มีใครเกินโนรามดลัน (มดชลัน) ยอดระบำแห่งอำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช

เมื่อถึงคราวที่ศิลปินโนราจะต้องบูชาครุหมอ โดยการทำพิธี “ลงครู” หรือ “รำโนราโรงครู” พิธีกรรมนี้จะต้องเชิญครุหมอมารับเครื่องเซ่นไหว้ในโรงพิธี (ที่เรียกกันว่าโรงครู) โดยการตั้งเครื่องบูชาและจัดคนทรงให้อุยกถ้วนตามธรรมเนียม ครุหมอบางท่านก็เข้าทรงในร่างคนทรงโดยง่าย แต่มบางท่านก็มาเข้าทรงก่อนกำหนด ทำเอาเจ้าภาพวิ่งกันโกลาหล แต่ครุหมอบางท่านกลับตรงกันข้าม เพราะแม้จะได้ทำพิธีเชิญนานสักเท่าใด ก็ไม่ยอมรับคำเชิญ จนเจ้าภาพอ่อนใจ คนทรงอ่อนแรง แทบจะเเทสำหรับเครื่องเซ่นพลีทั้งเสียแล้ว ครุหมอจึงได้ยอมมาลง

ครูหมอนิราจะศักดิ์สิทธิ์จริงหรือไม่ นั่นจะเป็นเรื่องที่ยังถกเถียงกันอยู่ คนนอกวงการอยู่ข้างจะไม่ค่อยเชื่อ เห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหลหรือเสริมทำกันเสียมากกว่า แต่สำหรับคนในวงการนิรา หรือเชื้อสายนิราแล้ว มีความเชื่อต่อกันมาก ชาวปักข์ใต้ที่เป็นเด็กเถาเหล่ากอของศิลปินนิรายังฝังแน่นในเรื่องนี้ ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจแต่อย่างใด ที่เรามักจะเห็นชาวปักข์ใต้รุ่นเก่า หรือชาวชนบทของปักข์ใต้เล่นหรือรับนิรามาลเล่นแก้บนอยู่บ่อยๆ

๒. ความเชื่อเรื่องการข้ามเทริด

เทริด หมายถึงเครื่องครอบศีรษะของนิรา เป็นเครื่องประดับส่วนบนที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับชฎา หรือมงกุฎของกษัตริย์โบราณ

ศิลปินนิรามีความเชื่อเรื่องเทริดอยู่มาก กล่าวคือ เชื่อว่าครูหมอนิราจะลงโทษถ้าหากเดินข้ามหรือคร่อมเทริด ศิลปินนิราถือว่าเทริดเป็นของสูง คือของที่ใช้สวมไว้บนศีรษะ คนไทยเราถือเรื่องศีรษะอยู่มาก ใครจะมาเขก เกาะ หรือเล่นศีรษะ ถือว่าไม่เคารพยำเกรงกัน ดังนั้นเมื่อเทริดเป็นของสวมศีรษะ เทริดจึงไม่ควรที่จะถูกผู้ใดมาข้ามหรือคร่อมเป็นอันขาด อีกประการหนึ่งที่เทริดของนิรา มักจะมีของขลังฝังและมีสายสิญจน์พันไว้ ยิ่งกว่านั้นเทริดบางยุคก็ถึงกับใช้ตราสังของครูนิรามารพันไว้ เพื่อป้องกันภัยพิบัติให้แก่ตนหรือลูกศิษย์ของตน ฉะนั้นใครที่ข้ามหรือคร่อมเทริด จึงมักจะถูกครูหมอลงโทษเอาได้โดยง่าย

ความเชื่อเรื่องการข้ามเทริดนี้ ถ้าพิจารณาวิเคราะห์โดยถ่องแท้แล้ว ก็น่าจะเป็นผลมาจากการที่ศิลปินเกรงว่า การทำเช่นนั้นจะทำให้ยอดเทริดหัก แล้วจะทำให้เสียการ เพราะกว่าจะซ่อมหรือหาใหม่มาทดแทนได้ก็จะต้องใช้เวลาทำกันนาน ยิ่งคณะนิราสมัยก่อนมีเทริดอยู่น้อยยอดเท่าใด (ส่วนใหญ่มีจำเพาะของนิราใหญ่หรือนายโรงเท่านั้น) ก็ยิ่งจำเป็นต้องสงวนรักษาเอาไว้ให้ใช้การได้นานๆ มากเท่านั้น

ถ้าจะไม่มองในแง่ข้างต้น ก็อาจจะมองได้ในแง่หนึ่งว่า การข้ามเทริดก็คือการข้ามครูหรือลบหลู่บุญคุณครู เพราะศิลปินนิราทั้งหลายต่างถือว่าเทริดนั้นคือตัวแทนของครู หรืออีกนัยหนึ่งก็คือวิชาของครูที่ถ่ายทอดมาให้ตั้งแต่ครั้งทำพิธีครอบเทริด ดังนั้นการที่จะให้ผู้ใดมาเทริดจึงเป็นเรื่องที่ยอมไม่ได้ เพราะการทำเช่นนั้นก็เท่ากับเป็นการลบหลู่ครูและดูหมิ่นวิชาชีพของตนโดยแท้

๓. ความเชื่อเรื่องการทำเทริด

เทริดของโนราในสมัยก่อนมักทำด้วยไม้ไผ่สาน ผิดกับเทริดสมัยปัจจุบันซึ่งนิยมทำด้วยสังกะสี

เทริดที่ทำจากไม้ไผ่สานนั้น กว่าจะเสร็จสักยอดหนึ่งก็กินเวลานานมาก เพราะต้องใช้ความพิถีพิถันเป็นที่ตั้ง ต้องสานตอกไม้ไผ่ให้โค้งงอพอรับกับศีรษะทั้งด้านหน้าและด้านหลัง แล้วจึงมาประดับตกแต่งยอดให้วิจิตรพิสดาร ในลักษณะคล้ายกับชฎาหรือมงกุฎ ดังนั้นกว่าจะเสร็จจึงต้องใช้ความพยายามอยู่ไม่น้อยเลย

นอกเหนือไปจากเรื่องที่ต้องประณีตบรรจงดังกล่าวแล้ว ผู้ทำเทริดยังต้องใช้เวลาในการพิจารณาหาตำแหน่งของเทริดอีกเหมือนกัน ที่กล่าวว่าต้องพิจารณาหาตำแหน่งของเทริดนั้น หมายความว่าผู้ทำเทริดจะต้องสานไม้ไผ่เข้าเป็นรูปทรงกลม แล้ววางลงบนพื้นดิน ใช้เท้าเตะเข้าไปใต้บันไดเรือน ๓ ครั้ง จากนั้นหงายขึ้น ก็ให้เจาะเอาตำแหน่งนั้นเป็นตำแหน่ง ถือกันมาว่าเป็นเคล็ดของการทำเทริด

เคล็ดในเรื่องนี้ ถ้าพิจารณาแล้วก็อาจจะเห็นเป็นสองแง่ คือ

ก. พิจารณาในแง่วิทยาศาสตร์ การเตะเข้าใต้บันไดถึง ๓ ครั้ง ก็คือการพิเคราะห์หาตำแหน่งศูนย์กลางของไม้ไผ่สาน น้ำหนักตกด้านใด ก็ให้เจาะตำแหน่งนั้น เพราะถือว่าตำแหน่งนั้นเป็นศูนย์กลาง เมื่อเสร็จและนำไปสวม เทริดจะได้ไม่เอียงไปข้างใดข้างหนึ่งนั่นเอง

ข. พิจารณาในแง่จิตวิทยา จะเป็นไปได้หรือไม่ว่า การเตะไม้ไผ่สานทรงกลมเข้าใต้บันได ก็คือการเสแสร้งหรือกลบเกลื่อนพฤติกรรมความรู้สึกความต้องการทางเพศ ในแง่ที่ต้องการ “บางสิ่ง” บนบันได ใครก็ตามที่ยังประสงค์หรือใครจะเซแะงัดบันไดเมื่อเวลามีคน (โดยเฉพาะผู้หญิง) ก้าวลงมา ก็น่าจะอนุมานได้ว่าผู้นั้นยังกระปรี้กระเปร่าหรือมีชีวิตชีวาอยู่ เรื่องนี้ รศ. ภิญโญ จิตต์ธรรม เคยยกอุปมาไว้ว่า “คนไข้ใดที่ถ้ายังสนใจจะดูเครื่องเพชรของเพศตรงข้ามอยู่ ก็แสดงว่าคนไข้ นั้นยังไม่ถึงเวลาตาย แต่ถ้าไม่สนใจคือต่อสิ่งที่ว่าไปแล้ว เชื่อเถอะว่าคนไข้ นั้นนับวันจะไม่รอด”

ความเชื่อบางประการของโนราที่ขมมากล่าวนี้ เป็นเพียงบางส่วนซึ่งพอจะแสดงให้เห็นบุคลิกภาพของศิลปินโนรา และความคิดของชาวปักษ์ใต้ได้ตามสมควร.